

3. Головченко В., Потьомкін А. Правові механізми формування правосвідомості студентів. // Право України. – 2006. – №4. – С.100-103.

4. Певцова Е. Формирование правового сознания школьной молодёжи: состояние, проблемы и перспективы // Государство и право. – 2005. – № 4. – С.28-36.

Чернявський Сергій Сергійович
докторант Київського національного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник

Проблеми нормативно-правового регулювання профілактики злочинності у фінансовій сфері

Окремим видом детермінант злочинності у фінансовій сфері є причини та умови нормативно-правового характеру. До них слід віднести, насамперед, недосконалість законодавчої бази та інших нормативних актів, які регулюють як діяльність фінансових установ, так і діяльність правоохоронних і контролюючих органів, пов'язану з проведенням перевірок, документуванням злочинів та провадженням у кримінальних справах.

Діяльність фінансових установ регулюється багатьма законодавчими та іншими нормативно-правовими актами, серед яких слід назвати закони України «Про банки і банківську діяльність», «Про Національний банк України», «Про цінні папери і фондовий ринок», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» та інші.

Правоохоронну діяльність щодо протидії злочинам у фінансовій сфері регулюють закони України: «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про міліцію», «Про службу безпеки України», «Про прокуратуру», «Про державну податкову службу України», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні» тощо.

З початком формування ринкової економіки та нової законодавчої бази було запроваджено дію законодавчих актів колишнього СРСР та Держбанку СРСР, які регулювали діяльність фінансових установ. Саме у цей період відбулось значне зростання рівня злочинності. Злочинці, використовуючи недосконалість правової бази, за короткий проміжок часу пристосувались до нових форм і методів управління. Держава намагалась вирішити цю проблему шляхом криміналізації цілої низки діянь у сфері господарської діяльності.

Наступним кроком стало запровадження державних цільових програм профілактики злочинності, яких за роки незалежності було прийнято чотири: Державна програма боротьби зі злочинністю, затверджена Постановою Верховної Ради України від 25 червня 1993 р. № 3325-ХІІ (розрахована на 1993–1995 рр.); Комплексна цільова програма боротьби зі злочинністю на 1996–2000 рр., затверджена Указом Президента України від 17 вересня 1996 р. № 837/96; Комплексна програма профілактики злочинності на 2001–2005 рр., затверджена Указом Президента України від 25 грудня 2000 р. № 1376/2000; Комплексна програма профілактики злочинності на 2007–2009 рр., затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2006 р. № 1767.

Суттєвою проблемою нормативно-правового характеру є неузгодженість законів України «Про банки і банківську діяльність» та «Про Національний банк України» із законами України, що регламентують повноваження правоохоронних органів, в частині надання інформації про великомасштабні фінансові операції установами та клієнтами банківських установ. В основі зазначеної проблеми лежить відомий конфлікт інтересів між правомірним користувачем і власником банківської інформації. Розмежовуючи поняття банківської, комерційної таємниці й конфіденційної інформації, законодавець встановив різний правовий режим щодо їх використання. Зокрема, щодо банківської таємниці, ст. 60 Закону України «Про банки і банківську діяльність» визначено поняття банківської таємниці та встановлено перелік відомостей, що відносяться до неї. Водночас у банківській практиці прийнятий значно ширший перелік відомостей, які складають конфіденційну інформацію банку.

Аналогічна ситуація виникає не лише у випадках отримання інформації з фінансових установ, а й під час обміну між правоохоронними та контролюючими ними органами. Часто на практиці трапляються випадки безпідставної відмови в наданні відповідного змісту інформації, так званої «службової», «конфіденційної» (до речі, вказаний ступінь інформації визначають самі керівники цих відомств), яка має важливе значення при проведенні попередніх перевірок у справах про злочини у фінансовій сфері. Скажімо, відповідно до ст. 14 Закону України «Про

державну контрольно-ревізійну службу в Україні» проведення ревізії в фінансовій установі за зверненням правоохоронного органу можливе лише у разі, коли ця перевірка буде здійснена під час розслідування у кримінальній справі. Не менш складною є ситуація на стадії дослідчої перевірки правоохоронним органом за необхідності залучення як спеціалістів для вивчення відповідних питань працівників органів податкової інспекції, Антимонопольного комітету чи іншого спеціалізованого органу. Наслідком цього є високий рівень латентності даного виду злочинів, низька ефективність попереджувальної діяльності та викриття кваліфікованих злочинів з мільйонними збитками.

Іншим недоліком нормативно-правового характеру, що впливає на рівень злочинності у фінансовій сфері, є відсутність чіткої спеціалізації в роботі правоохоронних органів, що породжує дублювання однакових функцій різними їх підрозділами. Законодавець, відповідно до змісту багатьох законодавчих актів, окрім основних, що вказують безпосередньо на права та обов'язки відповідного органу, покладає на них велику кількість інших невластивих обов'язків.

Враховуючи ситуацію, що склалась, доходимо висновку, що сучасне законодавство, яке регулює діяльність правоохоронних та контролюючих органів щодо запобігання злочинності у фінансовій сфері, є безсистемним масивом неузгоджених та іноді суперечливих нормативно-правових актів, які видані у різні часи та продиктовані здебільшого політичними мотивами.

Залежно від глибини ешелонування нормативно-правових чинників детермінації злочинності у фінансовій сфері заходи загальної профілактики на державному рівні можливо об'єднати у певні групи, а саме:

- усунення протиріч між новими ринковими відносинами, які формуються, і залишками командно-адміністративного управління фінансами з одночасним вдосконаленням нормативно-правової бази з метою «пристосування» до особливостей «перехідних» відносин;

- завершення комплексу заходів, спрямованих на формування та розвиток внутрішнього ринку, забезпечення науково-технічного прогресу і перспектив його розвитку, становлення середнього класу, реалізацію завдань соціальної політики, досягнення зрушень у піднесенні життєвого рівня населення;

- подолання гострих кризових ситуацій у суспільстві, на виробництві, у бюджетній і грошово-кредитній системах, зовнішньоекономічній діяльності та правоохоронній сфері;

- визначення груп показників (індикаторів), за якими має здійснюватись моніторинг загроз стану національної економіки та параметрів її стану, які відповідають вимогам економічної безпеки;

- удосконалення фінансового і податкового законодавства, реалізація економічно зваженої але жорсткої податкової політики з тим, щоб її діяльність сприяла підвищенню ефективності суспільного виробництва.

Заходи спеціального попередження повинні, насамперед, враховувати питання удосконалення координації та взаємодії правоохоронних, контролюючих органів, банків, органів місцевої влади і низки недержавних організацій, які здійснюють функції контролю та нагляду на фінансових ринках. Напрямами цієї взаємодії мають стати: загальна координація з метою створення сприятливого клімату та «рівних правил гри» для всіх суб'єктів ринкових відносин; інформаційно-аналітична робота (обмін інформацією, створення єдиних банків даних тощо); підвищення професійної кваліфікації громадян і працівників правоохоронних органів; спільне проведення профілактичних заходів.

З метою створення більш жорстких умов ведення бізнесу для фактичних власників корпоративних груп з огляду на міжнародний досвід пропонується законодавче прийняття так званої «доктрини зривання корпоративної маски». Згідно з цією доктриною, власник підприємства чи фінансової установи або інша особа, яка має право давати вказівки, обов'язкові для його підлеглих, несе юридичну відповідальність за діяльність останніх.

Водночас потрібно розробити порядок ідентифікації офшорних та інших псевдоіноземних компаній і введення заборони на володіння ними акціями вітчизняних підприємств. На законодавчому рівні слід ужити комплекс заходів для запобігання фіктивним банкрутствам, зокрема шляхом уведення представників держави і акціонерів до складу ради кредиторів та участь відповідних представників на всіх етапах процедури банкрутства. Також необхідно впровадити регресивно-динамічний принцип оподаткування прибутку зі створенням окремих банківських рахунків для більшої прозорості операцій з нарахування ПДВ.

Перелічені заходи, на наш погляд, дадуть змогу більш ефективно боротися з розкраданнями фінансових ресурсів, незаконним експортом капіталів за кордон, а також іншими технологіями, що обслуговують тіньовий обіг.